

חברה

שכבבות מגן במלחמה בקורונה מודל התמודדות עם פנדמיה מותאם מציאות

ניקי קונס
פרופ' רון קנת

חינוך

כלכלה

מדע
וטכנולוגיה

סביבה
ואנרגיה

תכנון
ארוך טווח

תעשייה
וחדשנות

תשתיות
פיזיות

בריאות

הון
אנושי

השכלה
גבוהה

דצמבר
2020

שכבות מגן במלחמה בקורונה

מודל התמודדות עם פנדמיה מותאם מציאות

חוקרים:
ניקי קונס
פרופ' רון קנת

דצמבר, 2020

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב ממוסד שמואל נאמן מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים דומים תוך ציון מפורש של המקור.

הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחבר/ים ואינן משקפות בהכרח את דעת

מוסד שמואל נאמן.

תוכן עניינים

2	.....	תוכן עניינים
3	.....	רשימת איורים
4	.....	תקציר מנהלים
5	.....	1. מבוא
6	.....	2. מודל השכבות
7	.....	2.1 המגן האישי
7	.....	2.2 המגן הקהילתי
8	.....	2.3 המגן המדינתי
10	.....	3. סיכום

איור 1: מודל השכבות 7

הציבור בישראל, שהתנסה באיומים מהסוג הביטחוני, מכיר את מושג ההגנה הרב שכבתית שכוללת את כיפת ברזל, שרביט קסמים וחץ. מאמר זה מציע ליישם מודל שכבות להגנה מהמגפה. מודל כזה מאפשר לשמר את המרכיב הייחודי של קבוצות שונות בחברה הישראלית, ומצד שני לאפשר להשתלט על המגיפה הבריאותית, הכלכלית והחברתית.

הציבור בישראל, שהתנסה באיומים מהסוג הביטחוני, מכיר את מושג ההגנה הרב שכבתית שכוללת את כיפת ברזל, שרביט קסמים וחץ. מאמר זה מציע ליישם מודל שכבות להגנה מהמגפה המאפשר לשמר את המרכיב הייחודי של קבוצות שונות בחברה הישראלית, בזמן השתלטות על המגיפה הבריאותית, הכלכלית והחברתית.

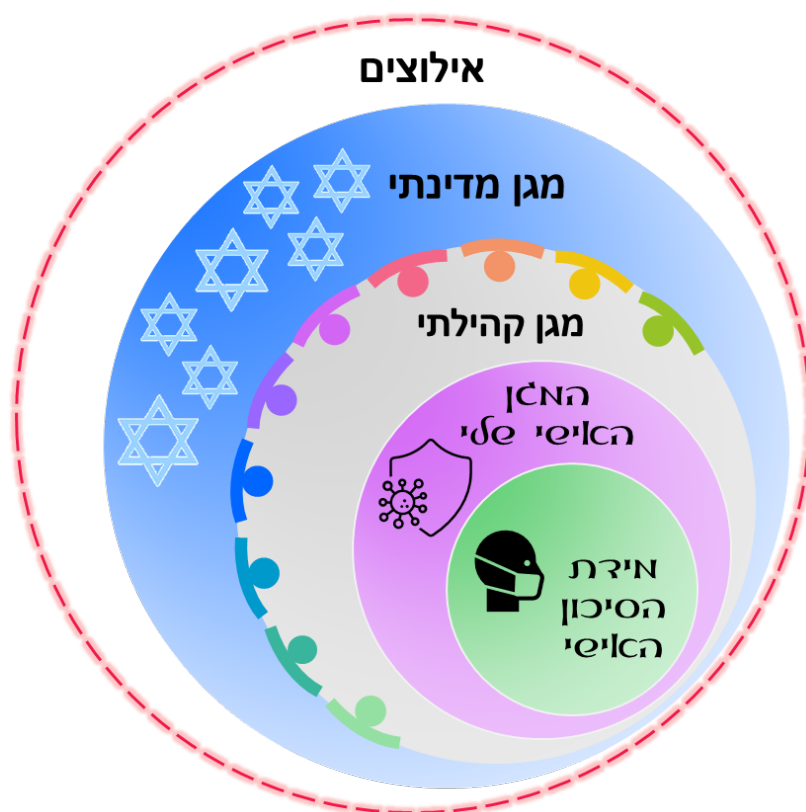
נכון לעת כתיבת שורות אלו, דצמבר 2020, נראה כי מיגור המגפה שלא על בסיס חיסון, לא הניב את התוצאות המצופות. שיעור ההדבקה בישראל מהגבוהים בעולם ביחס לאוכלוסייה וזאת לאחר הפעלת סנקציות נרחבות בעלות משמעויות כלכליות וחברתיות הרסניות. המשבר נוהל בעיקר בצורה מרכזית, כאשר השוני בין הקהילות השונות והישובים השונים כמעט ולא בא לידי ביטוי, למעט כגורם מפריע. זהו למעשה המשבר הגדול ביותר שחוזה הציבור הישראלי שאינו בעל מאפיינים ביטחוניים של איומים מבחוץ.

במחקר עדכני על מושג החוסן, פדן וגל (2020)¹ הציעו מודל מטריציוני להגדרת המושג. המודל כולל היבטים חברתיים, פוליטיים, כלכליים וביטחוניים ומייחס חשיבות לטיפול רב שכבתי לבניית חוסן ועמידות. המאמר הנוכחי מרחיב על המודל המטריציוני ומשלב שני צדדים. מצד אחד "ניצול" חוסן שהושג בציבור הישראלי בהתמודדות עם איומים ביטחוניים ומצד שני תובנה שחוסן שייבנה ע"י הציבור, בהתמודדות עם המגפה, ישמש בבוא העת גם לבניית החוסן הביטחוני. שימוש במושגים שהציבור מכיר, כמו שכבות הגנה, יסייע לציבור להבין את אופן ההתמודדות הנדרש. "מיתוג" הטיפול במשבר, באופן המוכר לציבור יסייע בהגברת החוסן הלאומי.

---

¹ פדן, כ., גל, ר. (2020). הצעה למסגרת רב-ממדית להגדרת המושג חוסן. *חוסן לאומי* 2 (1), עמ' 41-78.
DOI: 10.26351/NRPS/2-1/5

מודל השכבות המוצע כאן מורכב משלוש שכבות מגן: מגן אישי, מגן קהילתי ומגן מדינתי (איור 1). בליבת המודל ממוקמת מידת הסיכון האישי שאדם ספציפי מוכן לקחת.

איור 1: מודל השכבות

מודל השכבות פועל בסביבה עם אילוצים, כגון הנחיות ארגון הבריאות העולמי, פוליטיקה מקומית ובריתות בין-מדינתיות. כל שכבה במודל קשורה לשכבות מתחתיה ומעליה ומתפקדת כשכבת מגן משמעותית כפי שיפורט בהמשך. המודל מתבסס על תפיסת ה: CHASMS conceptual model of cascading disasters and social vulnerability².

² <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420920313303>

2.1 המגן האישי

המגן האישי מורכב מכמה אלמנטים: עובדות, השערות ואמונות.

עובדות: מגפת הקורונה קיימת, הגיל שלי, מצבי הבריאותי, מצבי הכלכלי. עובדות שארגון הבריאות העולמי מסכים עליהם: צריך לעטות מסיכות, בעיקר במבנים סגורים, ריחוק חברתי, היגיינה.

השערות: מכיוון שאין עדיין תמימות דעים ומספיק מחקרים לגבי COVID-19. כל אדם יכול לאמץ לעצמו כמה השערות שיש להן בסיס מדעי מסוים, אם כי לא מוכח בצורה מובהקת. דוגמא להשערה הוא נושא ויטמין ה: D, קיימת השערה שצריכה מוגברת של הויטמין מומלצת.

אמונות: סט האמונות האישיות משפיע על האופן שבו אדם מתנהג. לא סתם מראה החתונות, התפילות וההפגנות מעורר ביקורת, כל אחד על פי תפיסתו.. האמונות במקרה הזה מתקשרות ישירות לאופן שבו נבנה המגן האישי.

ישנם מגוון מדדים לבחירת יכולת חסינות ותחושת מוגנות אישית³. ההנחה היא שיש שונות פסיכולוגית בחוסן האישי בין אוכלוסיות שונות. אנו נוטים לחשוב על האוכלוסייה המבוגרת יותר כבעלת חוסן אישי נמוך יותר, אולם ההיפך הוא הנכון⁴. מחקרים הראו שהאוכלוסייה המבוגרת מדגימה בשלות גבוה בניהול סיכונים אישי וחוסן.

2.2 המגן הקהילתי

הסוציולוגיה רואה באדם יצור חברתי שיש לו צורך להשתייך לקהילה. בקונטקסט הפוליטי הנוכחי אנו נוטים לחשוב על קהילות בצורה דיכוטומית של מגזר או דת. אולם בבסיס מושג הקהילה קיים מרכיב משמעותי של הפגת בדידות ויצירת קשרים חברתיים על בסיס מאפיינים, רצון או עניין משותף.⁵ חייהם של בני אדם סובבים לרוב סביב עבודה, בית/משפחה ופנאי. ממשלת קנדה פיתחה תוכנית פעולה מבוססת קהילה להתמודדות עם משבר הקורונה⁶, ההגדרה המאוד משמעותית בתוכנית הפעולה היא למנוע תחלואה תוך הפרעה מינימלית למרקם הקהילתי.

³ <http://www.gjstx-e.cn/gallery/70-june2020.pdf>

⁴ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S106474811630046X>

⁵ <https://hebrew-academy.org.il/2014/02/04/%d7%a7%d7%94%d7%99%d7%9c%d7%94-%d7%95%d7%a7%d7%94%d7%99%d7%9c%d7%99%d7%99%d7%94/>

⁶ <https://www.canada.ca/en/public-health/services/diseases/2019-novel-coronavirus-infection/health-professionals/public-health-measures-mitigate-covid-19.html>

המציאות הנוכחית, הכופה על הפרט ניתוק מהקהילה, גורמת לו לאבד את מקור הכוח החברתי שהוא שוב מהקהילה. הדוגמה הבולטת ביותר היא סגירת מערכת החינוך בפני ילדים בני 10-18 אשר הקהילה המשמעותית בחייהם היא הכיתה בבית הספר. בכחמדיניות הנוכחית "דילגה" לחלוטין על קונספט הקהילה והתעלמה מהצורך הבסיסי האנושי להתקהל.

ההתייחסות עד כה הייתה לקהילה כבעיה ולא כפתרון, רק כעת לאחר שהציבור החרדי צייר קו ברור מאוד בחול, ישנה התייחסות מסוימת לנושא הקהילה. ההנחה של מקבלי ההחלטות הייתה כי הם יוכלו להיות חזקים ואסרטיביים מספיק כנגד "איום" הקהילות. כיתות בית הספר נהיו "אויבות", "מדגרות קורונה" בלתי מרוסנות שיש לסגור אותן לאלתר. אולם, ההתעלמות מהצורך של האדם בקהילה לא גורמת לצורך להיעלם. במקום לספק לאנשים אפשרות מבוקרת להיות חלק מקהילה, הדואגת לחבריה גם בריאותית וגם נפשית תוך כדי ערבות הדדית, מנסים להילחם במונח הקהילה. חוסן החזית האזרחית נחקר ונבחן לעומק ע"י פיקוד העורף כאשר ההון החברתי והמנהיגות המקומית זוהו בפירוש כתורמות העיקריות לחוסן הציבור בעיתות משבר⁷.

במידה מסוימת, זו שכבת המגן שכשלה בצורה המשמעותית ביותר עד כה. המכשלה העיקרית עד כה בטיפול בשכבת המגן הקהילתית הייתה חוסר הבנה וירידה לעומק של מושג הקהילה וראיה במונח הקהילה כשורש הבעיה שאין בו כל טוב, אלא רק רע. במצב שבו קיימת עליה בלתי נתפסת במתח, לחץ וחרדה בעיקר בקרב צעירים⁸ רצוי לבחון התייחסות לקהילה בצורה דומה לזו שפיתחה ממשלת קנדה.

2.3 המגן המדינתי

אנו כיחידים, משפחות וקהילות, נותנים את אמונו במדינה ואף מוותרים על לא מעט חריות מתוך הבנה שאנו נשלם כסף (מיסים) ונציית לסט של חוקים ונקבל שלל תמורות עבור תשלומים אלו. המגן המדינתי לאומי שאני מצפים לו בעת הזו ובכלל, גם הוא מורכב ממספר גורמים:

1. הנהגה ודוגמה אישית.

⁷https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99%D7%9D/%D7%9E%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%95%D7%AA/%D7%91%D7%99%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%95%D7%AA/%D7%9E%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%95%D7%AA-%D7%A2%D7%95%D7%A8%D7%A3-%D7%9B%D7%A8%D7%9E%D7%99%D7%AA-%D7%A4%D7%93%D7%9F/#_ftnref10

⁸ <https://www.oracle.com/a/ocom/docs/oracle-hcm-ai-at-work.pdf>

2. חוקים, הגבלות ורגולציה.
3. חוסן לאומי, תקווה ואתיקה.
4. חתירה לפתרון המגיפה הבריאותית וכלכלית: פתרונות רפואיים, מדעיים
5. שקיפות: מידע ונתונים.
6. שמירת היתרון היחסי מול מדינות אחרות.

כל גורם במגן המדינתי הוא קריטי, הזנחה של אפילו אלמנט אחד מהגורמים הוא הרה אסון במשטר דמוקרטי. כאשר המגיפה פרצה בסין, היה ברור ששקיפות מידע ונתונים הם לא חלק קריטי בטיפול, זאת מאחר וחוקים והגבלות גוברות בצורה משמעותית על גורם השקיפות, אולם במדינה דמוקרטית זה מאוד בעייתי. די באי עקביות קלה כגון דו"ח אמן שמצד אחד קובע שמנוע ההדבקה של הקורונה הוא גילי 18-34 ומצד שני, שבתי הספר מהווים את מקורות ההדבקה, כדי ליצור בלבול בציבור⁹. בסגר הראשון שהיה בישראל, הנשיא אירח בביתו את בני משפחתו לחג למרות ההנחיות, מש שגרם נזק לא מכומת במיגור המגיפה. הזנחת הצעירים ביצירת הפתרונות במיגור המגיפה קיימת, מהווה למעשה פגיעה אנושה בחוסן הלאומי. תלמידי שבדיה, גם בני הנוער ואנשי והסטודנטים לא הפסידו ימי לימוד, להבדיל ממדינות רבות בעולם. מודל הטיפול עד כה לא התייחס כמעט כלל לשכבת המגן המדינתי, אלא התייחס למדינה כאוסף של פרטים בודדים במקרה או אוסף של קהילות. מדינה מסתכלת לטווח ארוך ובממדים רבים הרבה מעבר לסכום הסיכוי / סיכון המצטבר של כל אחד מהאנשים במדינה. דוגמא ברורה לכך, היא שמירת היתרון היחסי מול מדינות אחרות כיתרון אסטרטגי. אינטרס זה אינו מעניין אזרח בודד, זה גם לא תפקידו לדאוג לכך. המדינה היא הגוף שמקבל את החלטות הקשות, ולעיתים הלא פופולריות שמטרתן שימור אינטרסים של המדינה שלעיתים הם בסתירה לאינטרס הפרטי והקהילתי. אולם, סט של החלטות לא קונסיסטנטיות לעיתים אבסורדיות הן הרוות גורל, בעיקר למדינה אשר בחרה להתמודד עם המשבר בצורה מרכזית וריכוזית בלבד.

עוד נכונו חודשים רבים של התמודדות עם המשבר, בעיקר עם מימדי אבטלה קיצוניים, אי יציבות של המערכת הפוליטית והעייפות המצטברת של הציבור. די למתבונן מן הצד על "פיילוט" פתיחת הקניונים האומלל שבו בוצעה הגרלת "לוטו" לפתיחת כמה קניונים "ברי מזל" לשעות בודדות לפני מועד הפתיחה, עם הנחיות שמראש ידעו שיגרמו לצפיפות לא הגיונית במעברי הקניון, כדי להבין שמהו צריך להשתנות.

אכן, החיסונים בדרך וזוהי בשורה ברוכה, אולם בפני ישראל התמודדויות רבות בשנים הקרובות ויש לאמץ גישות כגון גישת שכבות ההגנה המוצעת לעיל כדי לשקם את חוסן הציבור הישראלי לקראת אתגר המגפה והאתגרים הנוספים שלא יאחרו לבוא. המודל הרב שכבתי בא לידי ביטוי בכמה מקומות בספרות. חשיבות הגדרת מושגים וטופולוגיה

⁹ <https://www.themarket.com/opinion/.premium-1.9224749>

תומכת לחוסן נתפסת כחלק בלתי נפרד מהביטחון הלאומי¹⁰ ההצעה שלנו היא לבחון אותו כמסגרת מותאמת לישראל כפי שמוצג באיור 1. מסגרת כזו תסייע בהתמודדות עם האי ודאות וחוסר ההכוונה שמהווים היום בעיה עם השלכות שקשה לצפות את חומרתן.

3. סיכום

ההתנסות של האוכלוסייה בישראל עם פנדמיית הקורונה הציפה מורכבויות במשילות שמעלה את הצורך לבחון, ברמה מושגית, על הקשר בין המדינה, הקהילה והפרט. המודל המוצג בדוח זה מנסה לתת מענה כזה ומכוון לקדם מושגים שמותאמים למצב בישראל.

קידום מושג שכבות הגנה ברמת המדינה, הקהילה והפרט יאפשר התמודדות טובה יותר, הן בטווח הקצר והן בטווח הארוך.

ללא שכבות הגנה מובנות, כפי שאנחנו מציגים כאן, שילוב המערכות השונות ברמת הפרט, הקהילה והמדינה נראה בעייתי במיוחד, עם השלכות על הבריאות, הכלכלה והחברה שהיקפן עוד לא ניתן לאמוד.

---

¹⁰ Walklate S., McGarry R., Mythen G., "Searching for Resilience: A Conceptual Excavation", *Armed Forces & Society* 2014 40: 408

חברה

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

טל. 04-8292329 | פקס. 04-8231889
הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל
קרית הטכניון, חיפה 3200003
www.neaman.org.il